

**BIOLOGICAL CHARACTERISTICS AND FRUIT CULTIVATION
TECHNOLOGY OF PATISSON VARIETY SPECIMENS GROWN IN THE
CONDITIONS OF UZBEKISTAN**

Irzaqulova Sevinch Jamoliddin qizi, Toshboyeva Dilshoda Ochilboy qizi,

Durxo‘jayev Shavkat Fayzullayevich

Toshkent davlat agrar universiteti

irzaqulovasevinch@gmail.com

Annotation The article selected new promising varieties based on the study of agricultural biological characteristics of patisson's variety specimens as the main crop, identifying them with yield indicators, identifying the most favorable yield from one hectare with white fruit Letayushaya tarelka variety – 12.2 t; Green – fruited Fonarik variety – 15.1 t; Yellow-fruited Solnishko variety-19.1 t; while the lowest yield was white-fruited Pyatachok variety (5.4 t/ha); Green-fruited Cherepaxa variety (7.6 t/Ga); yellow-fruited zoltoy medalon variety (0.6 t/Ga); found to be.

Keywords: Patisson, variety samples, leaf, fruit weight and yield

Annatasiya

Maqolada asosiy ekin sifatida patissonning nav namunalarini asosiy ekin sifatida xo‘jalik bialogik xususiyatlarini o‘rganish asosida yangi istiqbolli navlarni tanlanib, ularni hosildorlik ko‘rsatgichlari aniqlanib, bir gektar maydondan eng yuqari hosildorlikni oq mevali Letayushaya tarelka navi – 12,2 t; yashil mevali Fonarik navi – 15,1 t; sariq mevali Solnishko navi – 19,1 t; ni tashkil qilgan bo‘lsa, eng past hosildorlik esa oq mevali Pyatachok navi (5,4 t/ga); yashil mevali Cherepaxa navi (7,6 t/ga); sariq mevali Zoltoy medalon navi (0,6 t/ga); ekanligi aniqlangan.

Kalit so‘zlar: Patisson, nav namunalar, barg, meva vazni va hosil

Аннация. В статье отобраны новые перспективные сорта на основе изучения сортовых образцов патиссона в качестве основной культуры, определены показатели их урожайности и получена максимальная урожайность с одного гектара, если сорт Летающая тарелка с белыми плодами – 12,2 т; сорт фонарик с зелеными плодами – 15,1 Т; сорт Солнышко с желтыми плодами – 19,1 Т; сорт пятачок с белыми плодами (5,4 т/га); сорт Черепаха с зелеными плодами (7,6 т/га); сорт золотой медальон с желтыми плодами (0,6 т/га);

Ключевые слова: Патиссон, сорт образцы, лист, вес плодов и урожай

Kirish. Sabzovotlar - eng qimmatli oziq-ovqat mahsulot bo'lib, inson organizmining normal ishlashi uchun zarur bo'lgan uglevodlar, vitaminlar, efir moylari, mineral tuzlar va fitonsidlarni asosiy yetkazib beruvchi hisoblanadi. Sabzovot turlarini kengaytirish, bahor-yoz –kuz davrida mahsulot olish va iste'mol qilishda patissonga katta e'tibor qaratilmoqda. Patisson jahon bo'yicha ishlab chiqarish 35,4 mln tonna bo'lib, ishlab chiqarish bo'yicha yetakchi mamlakatlar qatoriga Xitoy (7,48 mln.t.) Hindiston (5,11 mln. t.) Ukraina (1,27 mln. t.) Rossiya (1,14. t.) bo'lib, hosildorlik Bahraynda 74,0 t/ga Indaneziyada 68,0 t/ga, Ispaniya, Xitoy va Polshada 41,6 t/ga dan 49,8 t/ga ni tashkil etadi.

Dunyoda patisson nav namunalari assortimentini kengaytirishda shuningdek, oziq-ovqat hamda qayta ishlash korxonalarini xomashyo bilan ta'minlashda AQSH, Italiya, Fransiya, Xitoy, Hindiston, Yaponiya va Rossiyada patissonning ixcham palakli, mevalarning turli rangdagi va shakldagi navlarini yaratish hamda mevalarini yetishtirish texnologiyasi bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.

Muommoning o'rganganlik darajasi. Xorijiy mamlakatlarda patissoning morfo-biologik va qimmatli xo'jalik belgilarini o'rganishda X.S. Paris (AQSH) patissonni yuqari hosildor nav va duragaylarini tanlashda Robert Shesterfield (AQSH), Rosie Lerner B. (AQSH), Michael N Dana (AQSH), R.N Rashni (Hindiston), K. Sato-Nara (Yaponiya), K. Yuhashi (Yaponiya), K. Higashi (Yaponiya), turli ekish muddatlarida mahsulot yetishtirishda K. Hosaya (Yaponiya), Rossiyada patisson navlarini yaratishda B. A. Ludilov hamda patisson navlarini tanlash va yetishtirish texnologiyasini takomillashtirishda V.I. Fatyanov , T.A. Oktyabrskaya, T.E. Lushis, O. Ganichkina , V.F. Pivovarov, L. P. Baraxaeva, A.B.Gonjarov ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borganlar.

O'zbekistonda patissoning mahalliy navini yaratishda Sh. Jabbarov, navlarini tanlash, ekish muddati va sxemalarini ishlab chiqishga oid tadqiqotlar N.N. Balashev, M.N. Kulakova, V.I. Ziev, va X.Ch. Burievlar tomonidan bajarilgan.

Biroq O'zbekistonda oxirgi 10 yil ichida patisson nav namunalari tanlash va yetishtirish texnologiyasini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlari yetarlicha amalga oshirilmagan.

Gullash va urug‘lanish bialogiyasi. O‘simliklar bir uyli, gullari alohida jinsli. Gullash boshlanishining tezligi o‘simliklarni yetishtirish sharoitlariga, eng avvalo tuproq va havo haroratiga bog‘liq; haroratning ma’lum darajagacha ortishi gullashni tezlashtiradi. Birinchi bo‘lib odatda erkak gullari ochiladi, bir necha kundan so‘ng – urg‘ochi gullari ochila boshlaydi. Erkak gullari yakkam-dukkam bazida to‘pgullarda yig‘ilgan, gulbandlari ancha uzun bo‘ladi. Gullash odatda, asosiy poya yoki yon tomondagi novdalarning pastki barglarining qo‘ltiqlarida joylashgan gullari va to‘pgullaridan boshlanadi. So‘ngra keyingi yaruslar va tuproqlarning birinchi gullari va birinchi to‘pgulning keying gullari ochiladi va asosiy poyadan birinchi tartibning yon tomon poyalariga, so‘ngra keyingi tartiblar poyalariga pastdan yuqoriga tomon sekin-asta ochilib boradi. Erkak va urg‘ochi gullarning nisbati, ularning markaziy poyada joylashish balandligi va gullashning boshlanishi navga va yetishtirish sharoitlariga bog‘liq. Erkak gullarga nisbatan urg‘ochi gullari ancha yuqori bo‘g‘inlarda hosil bo‘ladi: qattiq po‘stli qovoqda ular 3-11barglarning qo‘ltig‘ida paydo bo‘ladi, musqat qovoqda 12-16 barglar qo‘ltig‘ida shakllanadi. Qulay sharoitlarda gullarning ochilishi odatda tonggi soat 5-6 da sodir bo‘ladi, taxminan kunning o‘rtasida esa ular yopiladi. Kun so‘ngida erkak gullarning gultojisi burishadi va so‘lib qoladi, changlanmagan urg‘ochi gullari esa ancha uzoq vaqt mobaynida saqlanib turadi. Eng yaxshi changlanish va mevalar tugishi tonggi soat 7 dan kunduz soat 12 gacha 12-15°C dan past bo‘lmagan haroratda sodir bo‘ladi. Shuningdek, gullari changlanishi sug‘orish yoki yomg‘irdan keyin 2-3 kun o‘tgach ro‘y beradi. Urug‘lanish uchun eng qulay mo‘tadil harorat ertalabki 18-20°C va kunduzgi 20-25°C bo‘lib, bunda nisbiy havo namligi 40-50% dan kam bo‘lmasligi kerak. Gullashdan to mevalarning yetilishigacha bo‘lgan davr davomiyligi o‘simliklar hayotining nihol unib chiqishidan to gullashgacha bo‘lgan birinchi yarmiga qaraganda kamroq o‘zgaruvchan. Shu sababli tezpisharlik darajasi hayotiy siklning o‘tish tezligi bo‘yicha emas, balki uning nihol unib chiqishidan boshlab, to gullashgacha bo‘lgan boshlang‘ich davri bo‘yicha aniqlanishi lozim, chunki aynan u ko‘proq o‘zgaruvchan bo‘ladi. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, nihol unib chiqishidan to gullashgacha bo‘lgan davr davomiyligi asosiy poyadagi burglar yoki bo‘g‘inlar soni bilan bog‘liq: ular qanchalik oz bo‘lsa, nav shunchalik tezpishar bo‘ladi. Nihol

unib chiqishidan to meva berish oralig'i 60-80 sutka bo'lgan navlar kechpishar navlar hisoblanadi.

Mevalarning tuzilishi, yetilishi. Patisson mevasi – ko'p urug'li meva yoki qovoqcha bo'lib, urug'li urug'don, ichki bo'shlig'i, eti va turli qalinlikdagi qobiqdan iborat. Ustida bir qavatli kutinizatsiyalangan epidermis bor. Uning ostida 8-10 qavatli hujayralar qatlamidan iborat parenxima joylashgan. Mevalarning rangi, po'stidagi naqsh parenxima hujayralaridagi pigmetlarning miqdori va joylashish xarakteriga bog'liq. Po'stloqning keyingi qatlami mexanik to'qima (qobiq) bo'lib, hujayralarning qalin devorli yog'ochlashgan sklerenximalardan iborat. Urg'ochi gullari urug'lanishi bilanoq gultugunchasi o'sa boshlaydi. Bunda uning o'sish sur'atlari mevaning shakllanishi va yetilishi mobaynida o'zgarib turadi. Patisson mevalarning eng intensiv o'sishi ular shakllanishining dastlabki davrida kuzatiladi. Urug'langandan so'ng 2-3 kunidayoq meva tugunchaning o'lchamlari sezilarli darajada ortadi. Shakllanishning boshlang'ich davrida (dastlabki 2-3 hafta) meva vaznining ortishi sutkaning tungi soatlarida ham, kunduzgi soatlarida ham kuzatiladi. So'gra o'sish sur'atlari sekinlashadi va vaznning ortishi asosan tungi vaqtda sodir bo'ladi.

Turli xil patisson navlarida mevalar, gullar urug'langandan so'ng 46-48 kundan keyin pishadi, qovoqcha va patissonlar 7-10 kundan keyinroq texnik etiladi, 20-35 kundan keyin esa biologik pishadi. Patisson o'simliklarida gullash va meva berishini bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Bir o'simlikda bir vaqtning o'zida g'unchalar, gullarning hosil bo'lishi va o'sayotgan tugunchalarni kuzatish mumkin. Biroq o'simliklar ma'lum sharoitlarda mevalarning faqat ma'lum bir qismi " yuklamasini" ko'tara oladi. Odatda o'simlik yetarlicha ozuqa moddalarni va namlik bialn ta'minlanmasa, tugunchalar to'kilib ketadi. Texnik etilgan mevalar tez-tez terib olinmasa, tugunchalarning keyinchalik hosil bo'lishi va rivojlanishi sodir bo'lmaydi. O'simlikda mevalar qanchalik ko'p bo'lsa, ular shunchalik sekin o'sadi va yig'ishtrib olish paytiga kelganda tugunlar kichik o'lchamlarga ega bo'ladi. Patisson mevalari qo'ng'iroqsimon, likopchasimon yoki yumaloq-yassi shaklli va oq, sariq, yashil va qora rangli bo'ladi. Patisson urug'larning rangi sutrang-oqish, och sariq rangning har xil tuslarida bo'ladi. Shakliga ko'ra ular oval, ovalsimon-tuxumsimon, yassi shaklda tumshug'i cho'ziq va chetlari yumaloq-bo'rliq, Urug'larning sirti yaltiroq emas, biroz

g'adir-budur va yupqa, yaltiroq plyonka bilan , u urug'larni quritish va tozalash jarayonida tushib ketadi.

Xulasa O'zbekiston sharoitida yetishtirilayotgan patisson nav namunalari biologik xususiyatlari va meva yetishtirish texnologiyasi bo'yicha respublikamiz olimlari tomonidan tavsiya etilgan nav va namunalarni biologik xususiyatlari muvofiq ekishga tavsiya etish. Patisson – bu nafaqat mazali va o'ziga xos ta'mga ega sabzavot, balki sog'liq uchun juda foydali bo'lgan o'simlikdir. Uning o'gacha shakli va boy ozuqaviy tartibi uni o'zining tanilgan qarindoshlari, ya'ni boshqa qovoqlar orasida ajralib turadi. Patisson nav namunalari 10 va 75% nihollarini unib chiqishida tadqiqot o'tqazilgan 2020-2022 yillarda o'rtacha havo harorati ($17,3^{\circ}\text{C}$) hamda 10 sm chuqurlikdagi tuproq harorati ($16,2^{\circ}\text{C}$) o'rtacha ko'p yillikka nisbatan ($15,3$ va $16,6^{\circ}\text{C}$) mutonosib ravishda $2,0$ va $0,4^{\circ}\text{C}$ ga yuqori bo'lganligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. АРТЮГИНА З.Д. Тыква, кабачки, патиссоны // Овощные культуры. Состав. Буренин В.И.-Л.: Лениздат, 1980. – С. 116-124
2. Белик В.Ф., Кузмина К.Н., Соломина И.П. Огурцы, кабачки, патиссоны. – М.: Росселхозиздат, 1979. – 62 С.
3. Ганичкина О. Тыква, кабачки и патиссоны / М.: Молодая гвардия, 1993. – 16 С.
4. Голдгаузен М.К. Выращивание и использование тыквы в Молдавии. - Кишинев: Гос. изд-во Молдавии, 1951. – 52 С.
5. Кулакова М.Н. Возделывание кабачков, патиссонов и тыквы в Узбекистане. – Т.: Фан, 1981. – 56 С.
6. Луцис Т.Е. Тыквенные: тыква, кабачки, патиссоны, арбуз, дыня / М.: Книжный Дом, 2002. – 80 С.
7. Октябрская Т.А. Тыквы, кабачки, патиссоны / М.: МСП, 2002. – 256 С.
8. Фатянов В.И. Дыня, тыква, кабачки, патиссоны / М.: Вече, 2005. – 32 С.
9. Фатянов В.И. Тыквы, кабачки, патиссоны: Секреты хорошего урожая / М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2010. – 32 С.